

Katholieke Universiteit Leuven

FUNDAMENTELE BEHOEFTEŉ ALS VERDER DOELOBJECT VAN BEWUSTE ASPIRATIES

[FUNDAMENTAL NEEDS AS A FURTHER GOAL OBJECT OF CONSCIOUS ASPIRATIONS]

SIMON MOORS

This research looks into how the multitude of subjects' concrete drives and aspirations are seen by them as means for a limited range of further goal objects which can be conceived as fundamental motivations. A sample of drives (first level) is collected using Nuttin's Motivation—Induction—Method (M.I.M.) and subsequently the subjects describe why they strive to one or other of their drives (second level). — Overall, the hypothesis of the fundamental needs is supported by the analysis at both individual and group levels. There are however a few reactions that show that not everything can be reduced to a few fundamental needs and that some concrete strivings are seen as goals in themselves. — The contents of the deeper level are dominated by a longing towards positive feelings ("happiness, pleasure, satisfaction"), the achievement of an ideal of human fulfillment, the longing to assert oneself, the fear of weakening ones personality, the tendency towards existential values and the wish that the well-being of others is as good as one's own.

PROBLEEMSTELLING

In dit onderzoek willen we nagaan of personen zelf achter de veelheid van hun bewuste aspiraties en doelobjecten een beperkter aantal meer fundamentele motiveringen zien en hoe ze deze desgevallend zelf zouden benoemen.

Het menselijk denken zoekt steeds een complexiteit van verschijnselen te verklaren door te verwijzen naar enkele eenvoudigere verklaringsprincipes. In de psychologische literatuur vinden wij diverse pogingen beschreven om een inzicht te krijgen in de grote verscheidenheid van de concrete menselijke strevingen. Men kan er een viertal benaderingen in onderscheiden. De Freudiaanse dieptepsychologie verklaart de vele soorten neigingen en gedragingen door enkele onbewuste gerichtheden. Zij verklaart de bewuste motieven als vervormde uitingen van enkele primitieve gronddynamismen en ze ontdekt deze grondmotivaties door te duiden en door het overwinnen van de weerstanden tegen bewustwording. Anderen hebben, los van de inhoud van de strevingen, uitsluitend beroep gedaan op automatische leermechanismen om de verscheidenheid van de motivationele betrokkenheden te verklaren (o.m. Miller, 1951). Nieuwe gedragsvormen zouden door leerprocessen de genetisch oorspronkelijke behoeften kunnen bevredigen. De factoranalytische benadering daarentegen, gaat ervan uit dat gerichtheden die met intraïndividuele covariërende intensiteit verschillende objecten

nastreven, in wezen teruggaan op dezelfde motivaties. Deze benadering laat echter op dit ogenblik geen ruimte voor mechanismen als compensatie en kanalisatie die een positieve correlatie uitsluiten. Zij herleidt het grondprincipe der covariantie tot de covariantie van de intensiteit (Cattell, 1958) en maakt abstractie van de covariantie van de betekenis. Tenslotte is er de historisch oudste benadering die men het "psychologisch abstractieproces" kan noemen. Elke concrete motivatie wordt er gezien als een variante realisatievorm van een onderliggende abstracte fundamentele behoefte. Men duidt een veelheid van concrete motieven naar hun gemeenschappelijke zin of functie. Welke belangrijke functionele identiteiten men echter uiteindelijk onderkent, wordt vooralsnog in ruime mate meebepaald door de meer algemene inzichten van de onderzoeker in de structuur van het psychisme als geheel, die steeds min of meer van filosofische aard zijn (Murray, 1938).

Onze aanpak van het gestelde probleem kan niet zonder meer ondergebracht worden onder één van de geciteerde benaderingen, ofschoon ze het dichtst staat bij wat hoger het "psychologisch abstractieproces" genoemd is, met dit verschil evenwel dat we dichter willen aansluiten bij de zelfervaring van de personen. Er wordt geen abstractieproces uitgevoerd op grond van de eigen inzichten van de onderzoeker in het menselijk wezen, maar er wordt gezocht naar de functionele identiteiten die de personen zelf zien achter de veelheid van hun strevingen. Wij verzamelen daartoe een staal van persoonlijke bewuste motivationele betrokkenheden en wij vragen het subject naar de verdere motivering die hij zelf achter elk van deze strevingen ziet. Daarna wordt onderzocht of het geheel van deze verdere motiveringen betrekking heeft op een minder grote verscheidenheid van verdere doelobjecten en hoe deze te benoemen zijn.

Onze aanpak impliceert dat wij een groot belang hechten aan de cognitieve inhouden van het zich gedragend menselijk individu, dit in het kader der relationele theorie der behoeften waar de cognitieve functies gezien worden als een eigen onherleidbare dimensie in het gedragsgebeuren (Nuttin, 1980a). Volgens Allport (1953) is trouwens de bewustzijnsinhoud te veel verwaarloosd geweest in de moderne psychologie. Hiermee willen wij niet in het andere uiterste vervallen van een subjectivistisch introspectionisme. Wij erkennen alleen dat het hebben van bewuste doelobjecten een belangrijk motivationeel feit is (Tolman, 1932; 1952; 1955) en dat het even belangrijk is te weten welk verder doel mensen zien achter hun concrete verlangens. Het is een interessant probleem te weten of de personen zelf hun zeer gevarieerde doelstellingen zien in functie van enkele meer fundamentele streefdoel-einden en welke deze eventueel zijn. De meer fundamentele behoeften die wij aldus opsporen zullen fundamenteel zijn als meer ultiem doel t.o.v. de middelobjecten op het bewuste niveau. In de literatuur worden behoeften ook wel fundamenteel genoemd op andere dimensies waarvan sommige soms gelijktijdig gehanteerd worden. Het zijn de dimensies van het concrete versus het abstract-algemene, de primordialiteit van het moeten bevredigd worden (o.m. Maslow, 1954), de genetisch-historische

orde van het eerst ontstaan versus het later gebouwd worden op de primaire behoeften (o.m. Freud, 1915), de orde van het bewuste-onbewuste en de orde van het biologische t.o.v. het hogere en het zgn. existentiële. De operationalisatie van de fundamentele behoeften als verder doelobject van middelstrevingen houdt nochtans een beperking in die niet over het hoofd mag gezien worden: het is namelijk niet zeker of een middelstreving volledig opgaat in haar uiteindelijk doel. Het is immers een algemeen ervaringsgegeven dat een zelfde concreet doel middel kan zijn voor meerdere verdere doelobjecten. Maar zelfs indien we van een concrete motivatie al de verdere doelobjecten zouden kennen, dan nog bestaat de mogelijkheid dat dit concreet verlangen niet integraal verklaard is. Dit zou dan betekenen dat een middel ook gedeeltelijk einddoel kan zijn. Dit is evenwel een probleem dat door elke verklaring van concrete strevingen in termen van meer fundamentele dynamische gerichtheden, opgeroepen wordt.

METHODE

We zetten nu uiteen hoe we het probleem aangepakt hebben. Eerst moesten we een "staal" van strevingen verkrijgen. Dit werd mogelijk door de Motivationale-Inductie-Methode (M.I.M.) van Nuttin (1980b). Het tweede niveau, het verder-doel niveau, werd bekomen door te vragen naar het "Waarom?" van iedere streving. De aldus verkregen gegevens werden geordend volgens een inhoudsclassificatiesysteem. Vervolgens onderzoeken we het probleem van de betrouwbaarheid van de gegevens, de keuze van priesterstudenten als proefgroep en de draagwijdte van de statistische verwerking.

MATERIAALVERZAMELING

De M.I.M. is een niet-projectieve zinsvoltooiingstechniek. De subjecten krijgen een veertigtal positieve beginzinnetjes aangeboden zoals "Ik hoop..., Ik verlang..., Ik streef ernaar om..., ..." (Moors, 1972). De aanvullingen leverden een eerste niveau van streef- en wensobjecten op (N_1 -antwoorden). Daarna hebben we de ppn gevraagd om voor elke aanvulling afzonderlijk te willen neerschrijven "Waarom?" zij dit wensten of nastreefden. Dit gaf een tweede niveau van strevingen (N_2 -antwoorden). Het was de bedoeling om vanuit de vraagstelling, zo weinig mogelijk de ppn te oriënteren naar bepaalde domeinen. Daarom werden de beginzinnetjes zo neutraal mogelijk gehouden. Dit is ook het geval voor de vraag "Waarom?" die minder specifiek is dan mogelijk alternatieve vragen zoals de vragen "Waar toe? Wat daarna? Wat dan? Hoe komt het dat? Om welke reden?".

INHOUDSCODERING

De antwoorden van de beide niveaus werden geklasseerd naar inhoud aan de hand van een *inhoudscodesysteem* (Moors, 1972) dat de gegevens

verwerkt op grond van hun manifeste motivationele inhoud. Het inhoudscodesysteem ordent de veelheid van concrete uitdrukkingen in motivationele categorieën. Die categorieën werden vroeger reeds empirisch afgeleid uit gelijkaardig verzameld materiaal waarbij een reeks onderzoekers de antwoorden groepeerden naar gelijkheid van de manifeste gerichtheid en betekenis. Door deze categorieën aldus te ontwerpen wilde men dichter aansluiten bij de zelfervaring van proefpersonen dan het het geval zou zijn als men zich gebaseerd had op diepte-psychologische interpretatieschemata of op theoretische a priori ontworpen categorieën.

In zijn meest gedetailleerde vorm bestaat het codesysteem uit meer dan honderd "enkelvoudige categorieën", die in een tiental "hoofdcategorieën" zijn samengebracht. Voor een beschrijving van de inhoud van deze categorieën en de wijze waarop ze werden opgesteld verwijzen we naar Nuttin (1980b). Hier geven we alleen de symbolen van de belangrijkste hoofdcategorieën met algemene aanduiding van hun inhoud: *s* (zelfbeeld), *sr* (zelfrealisatie), *r* (beroeps- en andere activiteiten), *c* (wederzijds contact), *c₂* (receptief contact), *c₃* (wensen voor anderen), *E + Ec* (kennis, cultuur), *Tr* (religieus), *Tx* (existentieel), *p* (bezit), en *L* (ontspanning).

BETROUWBAARHEID

De *betrouwbaarheid van het coderen* zelf werd nagegaan door een controlecodering. Een volledig onafhankelijke codering gaf 80% overeenkomst op het niveau van de subcategorieën. Na overleg omtrent enkele typische inhouden bereikten wij een 92% overeenkomst.

De *betrouwbaarheid van het onderzoeksinstrument M.I.M.*, gedefinieerd als die kwaliteit van een meting welke maakt dat elke meting van een zelfde verschijnsel in identieke omstandigheden tot hetzelfde resultaat moeten leiden, werd nagegaan met een speciaal daartoe ontworpen soort halveringsmethode. Dit is mogelijk waar wij werken met groepsresultaten. Hierbij verstaan wij onder groepsresultaat het totaal aantal antwoorden dat alle leden van de groep samen geven binnen een bepaalde categorie. Het ene gehalveerde groepsresultaat werd bekomen door samenvoeging van de antwoorden van de paar genummerde subjecten op de pare beginzinnetjes met de antwoorden van onpare ppn op de onpare inductiezinnen. Het andere gehalveerde groepsresultaat werd gevormd door de overige antwoorden. Op deze manier vermijden wij het constantieprobleem van de hertestingsbetrouwbaarheid d.i. het probleem of the motivatie gelijk blijft in de tijd, vermijden wij het probleem van de equivalentie van de proefgroepen en vermijden wij het probleem van de equivalentie van de beginzinnetjes dat opgeroepen wordt door de parallelmethode of de gewone halveringsmethode. Wij hebben inderdaad in de beide, aldus verkregen groepsresultaten, gegevens afkomstig van alle subjecten en afkomstig van alle beginzinnetjes. De chi-kwadraattoets, toegepast op de aldus verkregen

helften, leverde geen enkel significant verschil op, noch per categorie, noch in de globale chi-kwadraat. Aangezien onze gegevens zoals verder zal blijken niet volledig voldoen aan de eisen gesteld door het chi-kwadraatmodel, is deze bevinding een steun voor het toegepaste mathematisch controlemodel.

PROEFGROEPEN

De proefgroepen in dit onderzoek waren twee groepen priesterstudenten in de theologie. De eerste groep (groep B) werd gevraagd tijdens een lesuur : 74 op de 77 aanwezigen hebben positief gereageerd. Tijdsgebrek echter had voor gevolg dat er tamelijk veel blanco-antwoorden voorkwamen zodat wij de medewerking gezocht hebben van een tweede groep (groep 1). Deze personen werden daartoe speciaal samengeroepen tijdens de avondstudie. Van de 54 seminaristen kwamen er 31 opdagen terwijl er 8 duidelijk verhinderd waren. Priesterstudenten als subjecten boden het voordeel dat deze mensen meer dan gemiddeld reflecteren en gewoon zijn te praten over zichzelf met hun geestelijke leidsman. Ze vormen echter geen aselechte groep wat de veralgemeenbaarheid van de bevindingen kan beperken. Dit is nochtans een minder groot bezwaar dan op het eerste gezicht zou lijken omdat de verschuivingen tussen het eerste en het tweede niveau ons interesseren. Zoals zal blijken uit een verdere controlebewerking is dit een veel stabielere en een minder groepsgebonden fenomeen dan het motivatiepatroon als dusdanig.

STATISTISCHE VERWERKING

We beschouwen onze studie als een doorgedreven en systematisch exploratieonderzoek. De statistische hulpmiddelen moeten dan ook in dit licht bekeken worden. Om na te gaan of er zich een verenging voordoet per individu gebruiken we de tekentoets, terwijl we voor de analyses op groepsniveau de chi-kwadraattoets gebruiken (Siegel, 1956). Dit laatste model veronderstelt volledig onafhankelijke observaties. Een model dat rekening houdt met de mogelijke afhankelijkheden binnen onze gegevens was niet voorhanden. Interne controles op deze afhankelijkheden zoals meerdere observaties per persoon, het inductiewoord en de volgorde, toonden aan dat de gegevens niet zover afwijken van het model (Moors, 1972). De wetten die de toevalsverdeling mogelijk maken, laten slechts één toetsing toe per steekproef. Derhalve dient althans het 5% overschrijdingsniveau met voorzichtigheid gehanteerd te worden als we de berekening maken voor de vele enkelvoudige categorieën. Het feit dat we over een tweede proefgroep beschikken betekent hier een belangrijke steun. Toch zullen wij het chi-kwadraat model niet hanteren als een toets in de strikte zin, doch zullen we onze gegevens vergelijken met dit model waardoor het de rol zal vervullen van gids bij een systematische exploratie.

Tijdens de exploratie die wij nu doorvoeren stellen we aan het materiaal een aantal vragen rond twee themata: nl. of er zich een tendens aftekent naar meer fundamentele behoeften en zo ja wat is dan de inhoud van deze meer fundamentele behoeften. Het eerste thema zouden we de "verengingshypothese" willen noemen, als vermindering van de verscheidenheid in het inhoudsveld op het niveau der verdere doelobjecten vergeleken bij het eerste niveau. Wij kunnen dit nagaan zowel bij de afzonderlijke proefpersonen als voor het geheel van de groep. Door een analyse ter hoogte van de individuen is het probleem immers niet uitgeput, want één persoon kan al zijn streven richten in functie van een bepaald doel en een andere in functie van een totaal ander doel. In deze doorgedreven exploratieve studie willen we nadien ook evenveel aandacht geven aan die elementen uit onze gegevens die tegen de verengingshypothese kunnen pleiten. Vervolgens zullen we het tweede thema aanvatten en zullen we nagaan wat de inhoud is van de meer fundamentele strevingen ditmaal beperkt tot de groepen als geheel.

GERINGERE VARIËTEIT BIJ DE VERDERE DOEL-OBJECTEN

OP INDIVIDUEEL VLAK

Wij hebben per proefpersoon het aantal enkelvoudige categorieën geteld dat voorkwam bij de aanvullingen (N_1) en dit werd vergeleken met het aantal dat voorkwam op het niveau der verdere doelobjecten (N_2) (zie tabel 1). De gegevens ondersteunen zeer sprekend de veronderstelling

TAB. 1. AANTAL SUBJECTEN DIE IN N_2 RESPECTIEVELIJK MINDER (—), MEER (+) OF EVENVEEL (0) CATEGORIEËN GEBRUIKEN ALS IN N_1 , DIT ZOWEL VOOR DE GROEP B EN DE GROEP L AFZONDERLIJK ALS SAMEN — NUMBER OF SUBJECTS OF GROUP B AND GROUP L WHO USE LESS (—), MORE (+), OR AS MANY (0) CATEGORIES IN N_2 AS IN N_1

$N_2 - N_1$	freq. group B	freq. group L	freq. groups B + L
—	35	18	53
0	10	8	18
+	8	4	12
	sign test < 0,005%	0,2%	< 0,003%

dat een eerste niveau van motivationele doelobjecten in functie staat van gerichtheden op een beperkter aantal verdere doelobjecten. Bij deze vaststelling moet nochtans ook een andere vaststelling gedaan worden. Waar de daling als dusdanig zeer uitgesproken is, is ze qua grootte toch weer niet zo spectaculair als men zou vermoeden. Zo daalt het gemiddeld aantal categorieën in groep B van 15 (N_1) tot 12,6 (N_2) en in groep L van 15,8 (N_1) tot 14,5 (N_2). Daartegen staat een andere

wat onverwachte reactie van een aantal subjecten. Sommige subjecten van de eerste groep hadden de instructies blijkbaar verkeerd begrepen en hebben één globaal doel gegeven voor al de strevingen en wensen die ze eerst geformuleerd hadden. Waar de ppn evenwel volgens de instructies per eerst uitgedrukte streving een verder doel geformuleerd hebben, hebben wij nooit één zelfde verder doel gevonden voor alle strevingen samen.

BIJ DE GROEP ALS GEHEEL

De verengingstendens die zich gemanifesteerd heeft op individueel vlak hoeft zich niet noodzakelijkerwijze ook voor te doen binnen de groep als geheel, daar verschillende personen zich op uiteenlopende verdere doelobjecten kunnen oriënteren. Wij gaan daarom nu onderzoeken of het fenomeen zich herhaalt op groepsniveau. Wij zullen dit eerst doen door het totaal aantal categorieën dat voorkomt in N_1 voor de gehele proefgroep te vergelijken met het aantal in N_2 . Daar dit een wat ruwe index is, zullen we in een tweede benadering ons enkel baseren op de categorieën die een significant verschillende bezetting hebben in N_2 t.o.v. N_1 . Daarna zullen wij nog twee belangrijke opwerpingen onder ogen moeten zien.

1. *Daling van het aantal categorieën*: Wij constateren inderdaad voor het geheel van alle subjecten samen een vermindering van het aantal categorieën (104 in N_1 tegenover 98 in N_2). Dit zegt echter niet voldoende: er zijn immers 9 categorieën die voorkomen in N_2 en niet in N_1 terwijl er omgekeerd 15 inhoudsklassen zijn die wel voorkomen in N_1 doch niet in N_2 . Daarenboven is in 17 van deze 24 categorieën de frequentie van voorkomen niet groter dan 2, zodat de vermindering van het aantal klassen gemakkelijk zou kunnen verklaard worden in toevalstermen. Al bij al blijft het getal categorieën in N_2 hoog. Het is een merkwaardig gegeven dat verder nog om verheldering zal vragen. Men zou inderdaad een duidelijker daling van het aantal soorten inhouden mogen verwachten wanneer alle gerichtheden ook op ervaringsvlak onmiddellijk tot één of enkele fundamentele doelgerichtheden herleid zouden worden. Wij moeten echter rekening houden met het feit dat wij slechts één stap in de middel-doelstructuur afleggen. Daarenboven zullen de eerst uitgedrukte aspiraties waarschijnlijk niet alle van een echt gelijk diepteniveau zijn: wij hebben immers een staal motivaties gevraagd uit het hele gestructureerde motivatieveld. In die context wordt het volledig wegvallen van soorten inhouden een zeer ruwe maat: het volstaat immers dat nog één frequentie overblijft opdat een categorie behouden zou blijven. Daarom hebben wij een gevoeliger index moeten opsporen die enkel rekening houdt met de significant veranderende categorieën.

2. *Geringer aantal stijgende versus aantal dalende categorieën*: Deze index steunt op de volgende veronderstelling: als er zich inderdaad een verenging in de verscheidenheid van het motivatieveld heeft voorgedaan

terwijl het aantal categorieën quasi gelijk blijft, moet het aantal categorieën waarvan de frequentie significant stijgt kleiner zijn dan het aantal categorieën waarvan de frequentie significant daalt. Welnu, wij stellen vast dat er voor de twee groepen samen 10 enkelvoudige categorieën significant stijgen en dat er 18 enkelvoudige categorieën significant dalen. Hierdoor neemt het aandeel van de significant stijgende categorieën in het geheel der frequenties toe van 10% in N_1 tot 41% in N_2 , terwijl het aandeel van de significant dalende categorieën vermindert van 55% in N_1 tot 28% in N_2 . Wij kunnen hieruit echter nog niet direct besluiten tot een bevestiging van de verengingshypothese alvorens een tweetal opwerpingen onder ogen te nemen.

a. Men kan volgende overweging naar voren brengen. Ook tussen de gewone aanvullingen van twee groepen ppn stellen wij geregeld significante verschillen vast en zelfs bij een zelfde groep ppn kan men onder verschillende condities een verschillend motivatiepatroon noteren (Moors, 1965). Het feit dat sommige categorieën significant stijgen en andere significant dalen in N_2 t.o.v. N_1 , hoeft nog niet te wijzen op een tendens van meer fundamentele behoeften. De "conditie" waaromvraag zou immers een stimulerende invloed kunnen hebben op categorieën die toevallig reeds op een eerste vraag een hoge bezetting vertoonden. Een grote categorie nu moet om een significante verschuiving te ondergaan meer frequenties betrekken in de beweging dan een kleine categorie, vandaar dat er minder categorieën zouden stijgen dan er dalen. Deze opwerping kunnen we toetsen op haar houdbaarheid. Indien ze inderdaad opgaat, moeten de stijgende categorieën een duidelijk hogere bezetting vertonen op het eerste niveau. Welnu, uit de gegevens blijkt het tegendeel. Een berekening van het gemiddelde geeft immers voor de stijgende categorieën in N_1 een bezetting van 24,1 terwijl de dalende categorieën in N_1 een gemiddelde bezetting vertonen van 69,6. Men zou evenwel een bezwaar kunnen aantekenen tegen deze berekeningswijze: een categorie met een bezetting die kleiner is dan 6 kan niet significant dalen, terwijl een categorie die helemaal niet voorkomt bij de eerste aspiraties nog kan stijgen, vandaar dat de dalende categorieën hier misschien kunstmatig een hoog gemiddelde hebben. Om aan deze bemerking tegemoet te komen hebben wij het gemiddelde van de stijgende categorieën opnieuw berekend, doch met weglating van de categorieën die een frequentie van voorkomen hebben dat lager is dan 6. Dit levert een gemiddelde op van 39 wat nog altijd duidelijk minder is dan de 69,6 van de dalende klassen.

b. Wij moeten ook nog een tweede belangrijke opwerping onder ogen nemen. Het is namelijk mogelijk dat slechts een bepaald gedeelte van het motivatieveld in N_1 herleid wordt tot een meer beperkte verscheidenheid van doelgerichtheden. Een zeer groot gedeelte van het veld zou echter ook op een verder niveau en zelfs op het meest ultieme niveau kunnen doorlopen. Deze veronderstelling is inderdaad van cruciaal belang voor onze problematiek, want ze zou betekenen dat op het niveau der ultieme doelobjecten er nog steeds een grote variëteit van strevingen moet erkend worden. Wij stellen inderdaad vast dat slechts 28 op de 113 enkelvoudige categorieën onderhevig zijn aan significante verschuivingen, terwijl dit niet het geval is voor de overige 85 categorieën.

Over een rechtstreekse controletots van deze hypothese beschikken wij niet. Wel moeten wij opmerken dat, wanneer men geen significante verschuivingen vindt voor bepaalde categorieën, men nog niet kan besluiten tot gelijkheid. De verschuivingen kunnen ook zo zwak zijn dat ze statistisch niet merkbaar zijn. Toch hebben wij enige aanwijzing van antwoord op dit probleem gezocht, met name in het feit dat wij over twee proefgroepen beschikken. We hebben nagegaan of in elk van de beide groepen B en L, de frequenties dezelfde wijziging ondergaan in N_2 t.o.v. N_1 . Wanneer ook de geringere verschuivingen meer gelijklopend zijn in beide groepen dan tegengesteld, geeft ons dit

wel enige grond. Wij konden constateren dat in 55 op de 113 categorieën de verschuivingen gelijklopend zijn bij de beide groepen. Hierbij komen nog 18 categorieën die dalen voor de ene groep maar niet kunnen dalen voor de andere groep, omdat ze niet voorkomen bij hun eerst uitgedrukte aspiraties. Dit geeft dus 73 categorieën die samen 89,4%, der eerst weergegeven motivaties uitmaken. Er is een tweede groep van 21 categorieën die in de ene groep gelijk blijven en in de andere groep dalen of stijgen. Samen vertegenwoordigen zij echter slechts 3,6%, der aspiraties, hetgeen erop wijst dat wij hier met kleine categorieën te maken hebben zodat het niet uitgesloten is dat wij hier te doen hebben met categorieën die in grotere steekproeven toch zouden bewegen. Tenslotte hebben wij nog 17 categorieën die een tegengestelde beweging vertonen en 2 categorieën die gelijk blijven in de proefgroepen. Deze twee soorten categorieën steunen het meest deze tweede opwerping. Nochtans zouden de categorieën met tegengestelde beweging, die samen 6,7%, der eerste strevingen uitmaken, om echt steun te verlenen, een even sterke stijging moeten vertonen als de daling. Welnu, de gemiddelde stijging is 3,7 terwijl de gemiddelde daling 6,3 frequenties bedraagt, zodat ook hier de gelijkheidshypothese twijfelachtig is.

Het is dus duidelijk dat, als de gelijkheidshypothese enige geldigheid zou bezitten, dit slechts op een veel geringer gedeelte van het motivatieveld kan slaan dan de 85 niet significant wijzigende inhoudsklassen. Wij zullen nochtans verder zien dat de betekenis van de inhoudscategorie F_{val} (valentie op zich) belangrijke consequenties heeft voor de verengingshypothese.

ARGUMENTEN CONTRA

De analyse die wij tot dusver uitgevoerd hebben leidde tot argumenten die pleitten voor de verengingshypothese, daarenboven konden verschillende mogelijke artefacten ontkracht worden. Nu zouden wij in onze gegevens alle overblijvende argumenten willen opsporen die de vernauwingshypothese op de helling kunnen zetten. Het zijn er een drietal, met name de vaststelling dat elke categorie een variëteit van verdere motiveringen kan hebben, het feit dat de categorieën hun verdere motivering meer in de eigen categorie vinden en tenslotte de betekenis van de categorie F_{val} .

1. Wij hebben vastgesteld dat elke categorie van bewuste strevingen een grote verscheidenheid van verdere motiveringen krijgt. Reeds het voorwetenschappelijk aanvoelen leert ons dat een bepaalde streving middel kan zijn voor vele doelobjecten. Op het eerste gezicht zouden wij voor een boom staan die uitdeint in steeds meer takken en twijgjes. Dit zou inderdaad het geval zijn wanneer het geheel van verdere doelobjecten zelf een grotere verscheidenheid zou vertonen, doch de analyse hoger uitgevoerd spreekt dit tegen. De variëteit van de verdere doelobjecten is kleiner geworden dan de verscheidenheid van de N_1 antwoorden. Bij een eerste stap in de middel-doelstructuur vinden wij weliswaar nog vele inhouden, doch dit sluit niet uit dat ze op het uiteindelijk niveau herleid kunnen worden tot een beperkt getal.

Terloops willen wij nog opmerken dat wij voor de zgn. "kettingschakelingshypothese" die de veelheid van verdere motiveringen per

zelfde streving ook zou kunnen verklaren, geen bevestiging hebben gevonden. Deze veronderstelling vertrekt namelijk van de volgende idee. Als een zelfde aspiratie (N_1) meerdere verdere doelobjecten heeft, betekent dit noodzakelijkerwijs nog niet dat deze niets met mekaar te maken hebben. Men kan zich immers indenken dat de verschillende N_2 -antwoorden op eenzelfde streving (N_1) eigenlijk schakels zijn van een verschillend diepteniveau binnen één lange ketting van middel-doelobjecten, die tot hetzelfde einddoel leidt. Om deze veronderstelling te toetsen hebben wij moeten werken met de verbaal gelijke uitdrukkingen per subject. Dit is uiteraard slechts een beperkt staal van gegevens, doch indien de hypothese massaal zou opgaan, zouden we er toch expliciete voorbeelden van moeten vinden in ons materiaal, hetgeen niet het geval is.

2. Het tweede argument tegen de verengingshypothese dat uit onze gegevens naar voor komt, is het feit dat de aspiraties hun verdere motivering meer dan toevallig vinden in een object uit dezelfde inhoudsklas. Globaal genomen is dit een zeer uitgesproken verschijnsel: waar volgens toeval dit slechts in 80 gevallen zou mogen optreden, komt het 324 keer voor. Het is dus een fenomeen dat enorme consequenties kan hebben op ons probleem. Wanneer we deze tendens doortrekken, zou dit voor gevolg hebben dat een dalende categorie nooit volledig zou "uitdoven" en komen wij voor de onherleidbaarheid van de veelheid der strevingen. Hierbij dient opgemerkt dat deze tendens niet de enige bepalende factor is, want anders zou het verdere doelobject steeds in dezelfde categorie terechtkomen. Dit betekent meteen dat nog andere factoren een rol kunnen spelen en zelfs meer gewicht in de schaal kunnen werpen. Zo zien wij trouwens dat in feite voor onze proefgroepen slechts 52 van de 113 onderscheiden categorieën hun waarom vinden in dezelfde inhoudsklas. Daarenboven is in 134 van de 324 gevallen het eerste verdere doelobject (N_2) het negatieve correlaat van de eerste aspiraties (N_1), d.w.z. men verlangt naar iets uit vrees voor het gemis ervan. Bij een derde stap kan deze beweging niet meer herhaald worden. Het geven van een verdere motivering binnen dezelfde klas, kan inhoudelijk trouwens best begrepen worden als de tendens om dicht aan te sluiten bij de eerste motivatie, hetgeen overeenkomt met de bevindingen i.v.m. kettingschakelingshypothese.

3. Tenslotte dringt zich uit de gegevens een derde argument op tegen de vernauwingshypothese met name de betekenis van de categorie *val*. Het gaat hier over waaromantwoorden als "Het is waardevol, Het is goed, Het is belangrijk". Eigenlijk wordt met deze categorie geen nieuwe inhoud uitgedrukt en zegt zij enkel dat het eerste streefobject een waarde is. Men kan dan ook met goede redenen beweren dat dit het eindpunt is van een waaromanalyse. Bij nader toezien menen wij dat deze categorie twee betekenissen kan dekken:

— Het kan in sommige gevallen betekenen dat het subject toe is aan de grens van zijn reflexievermogen. Uit gebrek aan inspanning of om

emotionele redenen geraakt hij niet verder. Het is niet uitgesloten dat in deze gevallen het subject toch verder zou geraken indien de proefleider zou aandringen. Zij tonen enkel de grenzen aan van de gebruikte methode.

— In andere gevallen kunnen de reacties positief betekenen, dat het subject wil aangeven dat de eerste neergeschreven streving een positieve waarde inhoudt en meer is dan middel voor iets anders: het is doel op zich. Wij zijn beland op een punt dat op het belevenisvlak geen verdere verklaring meer heeft. Het vormt het kernargument tegen de verengings-hypothese en is een boeiend fenomeen dat met een speciaal daartoe ontworpen methode zou uitgediept kunnen worden. Het sluit evenwel niet uit dat een interpretatie van buitenaf ook in deze aspiraties een uiting kan zien van bepaalde fundamentele gerichtheden. Het is echter mogelijk dat het subject in sommige gevallen van dit doel op zich wil zeggen dat het iets unieks heeft. Het is de vraag of een interpretatie van buitenaf dan nog gerechtvaardigd zou zijn. Onze gegevens zijn op dit punt evenwel te summier om het probleem grondig uit te diepen.

Samenvattend menen wij te mogen beweren dat de hypothese der fundamentele behoeften globaal genomen ondersteund wordt want, noch in de reeks mogelijke artefacten, noch in de directe indices tegen deze hypothese, hebben wij echte aanduidingen gevonden van het tegendeel. Enkel de betekenis van de categorie F_{val} moet in sommige gevallen als een tegenindicatie gezien worden. Zij vervoegt het probleem dat wij reeds op voorhand geformuleerd hebben als de grens van de operationalisering, nl. of een middel wel volledig opgaat in haar doel. Zolang een middel niet volledig verwisselbaar is, heeft het ook iets van een doel op zich. Zo wordt de behoefte aan voedsel door de meeste auteurs erkend als een fundamentele behoefte. Daar evenwel een verscheidenheid van ingrediënten elk op zich even noodzakelijk is voor de overleving, kan men de behoefte aan elk van deze eveneens fundamenteel noemen.

INHOUD VAN DE VERDERE MOTIVERINGEN

In de analyse die wij tot nu toe doorgevoerd hebben, hebben wij uitdrukkelijk abstractie gemaakt van de inhoud als dusdanig. Alzo wilden wij vermijden dat de ontleding en de conclusies zouden beïnvloed worden door vooringenomen stellingen of verwachtingen betreffende de inhoud. Nu stellen wij ons de vraag in welke richting de gegevens wijzen en welke eventueel de inhoud is van de fundamentele behoeften, zo toch aangetoond is dat er globaal genomen een beweging in zit naar vernauwing. Eerst zullen we nog het probleem van de veralgemeenbaarheid van de bevindingen stellen waar het onderzoek verricht werd op een specifieke populatie. Het feit dat we over twee proefgroepen beschikken, geeft ons een aantal mogelijkheden. Vervolgens gaan we over tot de vaststelling van de inhoud van het eerste verder doelniveau om tenslotte de categorieën te weerhouden die de grootste kans maken

om ook op het niveau van de meest ultieme motiveringen nog voor te komen.

VERALGEMEENBAARHEID VAN DE BEVINDINGEN

Onze proefgroep van priesterstudenten is voor het geheel van de bevolking een tamelijk specifieke groep. Weliswaar leert ons de ervaring met andere proefgroepen dat de uitgedrukte bewuste aspiraties van onze proefpersonen lang niet zo exceptioneel zijn als men soms wel zou vermoeden. Maar het probleem blijft gesteld of, zoals dit overigens het geval is voor elke specifieke groep, onze bevindingen toch niet erg scheef getrokken zullen zijn. Onderhavige kwestie was minder acuut toen wij enkel de vraag stelden of er in het veld der verdere motiveringen een vernauwing van het inhoudsspectrum optrad; bij de precisering nu van de inhoud als dusdanig ligt dit vanzelfsprekend anders. Wij hebben voor dit probleem geen voor de hand liggende oplossing. Wij willen het daarom eerst verduidelijken om nadien te onderzoeken of er in ons materiaal toch controlemogelijkheden liggen die de onzekerheden kunnen reduceren.

1. Groepen ppn kunnen in de volgende vier opzichten van mekaar verschillen.

— Als eerste mogelijkheid kan gesteld worden dat groepen ppn op het eerste niveau (N_1) weliswaar zouden vertrekken van een verschillend bezet motivatiepatroon, doch op dezelfde eerst uitgedrukte aspiraties dezelfde verdere motiveringen geven. Hierdoor zou ook het patroon op N_2 een verschillend beeld geven.

— Anderzijds is het mogelijk dat allerhande groepen ppn in motivationeel opzicht niet zo wezenlijk van mekaar verschillen doch reeds bij de weergave van de eerste aspiraties op een verschillend diepteniveau zitten. Nochtans mogen wij deze tendens niet overschatten omdat de attitude waarop deze veronderstelling doelt, op zich reeds een belangrijk motivationeel gegeven kan zijn. Voor deze mogelijkheid hebben wij echter in onze gegevens geen controle kunnen vinden.

— In tegenstelling tot de eerste mogelijkheid schuilt de derde verschil-mogelijkheid hierin dat dezelfde uitgangsaspiraties in functie kunnen staan van andere verdere motiveringen al naargelang het soort subjecten. De specifieke band tussen bepaalde strevingen en hun verdere motivering zou in dat geval anders liggen.

— Tenslotte kan men nog een vierde mogelijkheid opperen. Niet enkel de specifieke band tussen de categorieën kan anders liggen, doch het globale motivatieveld van de eerst uitgedrukte aspiraties kan georiënteerd zijn op andere verdere motiveringen.

2. Een eerste belangrijke controlemogelijkheid voor het gestelde probleem ligt in het feit dat wij over twee proefgroepen *B* en *L* beschikken. Een diepgaande analyse van de verschillen werd elders beschreven (Moors, 1972). Welnu, beide groepen verschillen significant van mekaar

op 21 categorieën van N_1 en/of N_2 terwijl nochtans 17 van deze 21 categorieën een gelijklopende frequentiewijziging ondergaan bij overgang van N_1 naar N_2 . Uit de hier opgedane bevindingen mogen wij besluiten dat de verschillen tussen het niveau van de eerste aspiraties en hun verdere motivering veel stabiel zijn dan de verschillen tussen groepen op N_1 . Deze bevindingen ontkrachten de eerste verschilhypothese niet, doch zij laten toe in specifieke proefgroepen meer algemene tendensen te onderkennen.

3. De tweede controlemogelijkheid betreft de derde veronderstelling dat het middel-doelverband enkel tussen bepaalde categorieën zeer specifiek zou zijn voor een bepaalde groep ppn zodat de globale verschuivingen hoofdzakelijk hierdoor beïnvloed zijn. Binnen deze veronderstelling zouden de globale stijgingen en dalingen hoofdzakelijk afhankelijk zijn van hun sterke of zwakke band met bepaalde strevingen uit het eerste niveau. Om de houdbaarheid van deze veronderstelling te onderzoeken hebben wij nagegaan of inderdaad de stijgingen en de dalingen van N_2 voortvloeien uit het feit dat één of enkele categorieën in N_1 bijzonder veel of bijzonder weinig waaromantwoorden geven van een bepaalde categorie. Per categorie van aanvullingen werd de feitelijke verdeling (f_o) der categorieën waaromantwoorden vergeleken met de verdeling dezer categorieën in N_1 (f_e). De gegevens werden geordend in 18 categorieën, aangevuld met twee overblijvende categorieën s_R en $s(T_R)$ die een voldoende hoge bezetting vertonen welke noodzakelijk is voor deze operatie. Welnu, slechts drie stijgende categorieën halen hun stijging bij een minder grote verscheidenheid van inhouden. Wij zullen derhalve wat voorzichtiger moeten zijn om deze twee categorieën uiteindelijk te weerhouden bij de stijgende categorieën. De categorie c_3 , ofschoon ze slechts stijgt op 4 categorieën en minder dan gemiddeld volgt op de 12 andere categorieën, kan toch weerhouden worden bij de echt stijgende categorieën omdat haar stijging zo massaal en zo inzichtelijk verbonden is met de actief altruistische inhouden, nl. "iets doen voor iemand omdat deze het goed zou hebben". De dalende categorieën daarentegen vertonen een meer uniform patroon en dalen op alle categorieën, behalve op de eigen categorie.

4. De vierde verschilhypothese vormt wel het grootste bezwaar tegen de mogelijke veralgemening van de bevindingen. Wij hebben weliswaar kunnen aantonen dat de verschuivingen binnen het motivatiepatroon tussen het eerste en het tweede niveau een stabiel fenomeen is dan de samenstelling van het motivatiepatroon op het eerste niveau bij verschillende groepen ppn. Wij hebben echter ook één geval van interactie vastgesteld, waarbij in N_2 de categorieën $s(T_R)$ en $s_R(T_R)$ ("een goed christen zijn") voor groep B dalen, terwijl dit niet het geval is in groep L. Anderzijds stijgt in B de categorie T_R/R ("het geloof verspreiden"), terwijl ze dit niet doet in groep L. Daarenboven blijkt de bezetting van deze categorieën niet voort te komen van de specifieke band met een bepaalde categorie omdat zij de verdere motivering zijn van vele

categorieën: (T_r) (21 categorieën), $SR(T_r)$ (17 categorieën) en T_r/R (20 categorieën). De inhoudelijke verwantschap tussen deze categorieën zou evenwel kunnen doen twijfelen aan de echtheid van dit interactie-effect. Niettemin blijft dit fenomeen een bezwaar tegen de veralgemening, doch het is ook duidelijk dat het merendeel van de verschuivingen niet specifiek is voor de proefgroep, anders zouden we dit effect frequenter en massaler hebben zien optreden.

INHOUD VAN EERSTE VERDER DOEL

Dezelfde ruwe gegevens werden verwerkt volgens een categorieën-systeem met vier veralgemingsniveaus, zodat een zelfde motivatie ondergebracht wordt in elk van deze vier niveaus. Op elk van deze niveaus nu vinden wij significante verschillen tussen de bezetting van bepaalde categorieën in N_1 vergeleken bij N_2 . Naarmate de categorieën algemener worden, bevatten zij echter soms subcategorieën die een tegengestelde beweging vertonen. Dit willen we vermijden en daarom zullen we een beschrijving geven van de wijzigingen die zich voorgedaan hebben op grond van een combinatie van de vier veralgemingsniveaus.

Bij de keuze van de categorieën die beschouwd kunnen worden als representatief voor het verschil tussen de inhoud van de aspiraties en hun verdere motivering hebben wij ons laten leiden door twee criteria: we nemen de categorieën die enerzijds de grootste frequentieverschillen verklaren en die anderzijds het minst subcategorieën omvatten met een tegengestelde tendens. Deze eis om maximale verschil-frequenties te verklaren is ingegeven door de bekommernis om het verschil zo scherp mogelijk te stellen. Daar dit echter het gevaar inhoudt dat er subcategorieën mee betrokken worden die een andere tendens vertonen, werd tegelijkertijd het tweede principe gesteld dat er zo min mogelijk subcategorieën mogen betrokken worden die een tegengestelde beweging vertonen. Ze mogen in elk geval nooit subcategorieën bevatten die een significant tegengestelde wijziging ondergaan hebben. Op grond van de bekomen gegevens zien we dat bij een-verder-doordenken de eerst uitgedrukte aspiraties meer in functie staan van het verwerven van positieve gevoelstoestanden (geluk, het aangename, voldoening) en van het bereiken van een toestand van volkomen mens zijn (volwaardig mens zijn, mezelf zijn, evenwicht): samen vormen deze inhouden de s-categorie. Aansluitend bij de tendens naar geluk en volkomenheid wil men anderzijds meer begaan zijn met de eigen persoon, zich affirmeren en groot schijnen in de ogen van anderen. Verder stijgen ook de inhouden die als het negatief correlaat aanzien worden van het verlangen naar volkomenheid, grootheid en geluk: het is de bekommernis om verzwakking of vermindering van de eigen persoonlijkheid tegen te gaan. Daarnaast blijkt men op het niveau der verdere motiveringen sterker begaan te zijn met existentiële waarden (de categorie T_x).

Verder vallen er op grond van deze criteria nog twee soorten inhouden bij de stijgende belangstellingsdomeinen, nl. het hebben van intellectuele

capaciteiten en de eigenschap zichzelf te kunnen vergeten. Het betreft hier evenwel de bezitsfase van deze eigenschappen, terwijl verwervingsfase — d.i. het aanleren en het ontwikkelen ervan — minder nadruk krijgt dan in N_1 .

Tenslotte stellen wij nog vast dat het soort van wensen "dat anderen het goed hebben" stijgt: de C_3 -categorie. Ze komen voornamelijk voor als verdere motivering van de strevingen om "goed te doen aan anderen".

De inhoudsdomeinen die een dalende bezetting krijgen bij de verdere motiveringen vertonen onderling minder duidelijke inhoudelijke verbanden dan de stijgende inhoudsvelden. Ze komen dié inhouden minder vaak voor die verwijzen naar karaktertrekken zowel wat de ontwikkelingsfase betreft, als wat de bezitsfase betreft. Dit is ook het geval voor het ontwikkelen van intellectuele capaciteiten. Het verlangen naar het priesterschap, zoals trouwens het geheel der verdere motiveringen met religieuze inhoud, die toch belangrijke streefobjecten zijn voor onze proefpersonen, blijken minder voor te komen bij hun uiteindelijke doelstellingen. Het presteren en het veranderend ingrijpen op de wereld, zou ook meer een middel zijn dan wel een verder doel. Het verlangen naar wederzijds contact en het verlangen naar receptief contact, d.i. het iets verwachten van anderen, zijn eveneens eerder middelobjecten. Tenslotte maakt het verlangen naar kennis en cultuur minder deel uit van de inhouden van de verdere doelstellingen.

INHOUD VAN MEEST ULTIEME MOTIVERINGEN

Ofschoon dit onderzoek gekaderd is in de problematiek der fundamentele behoeften, laat het ons niet toe een uitspraak te doen over al de ultieme fundamentele doelobjecten. Wel kunnen we tussen de inhouden die voorkomen in de gegevens, deze aanduiden die de grootste kans maken om tussen de ultieme doeleinden te zitten.

Om deze te vinden kunnen we ons laten leiden door enkele criteria. Zo kan men vooreerst stellen dat de inhoud frequenter moet voorkomen op het tweede niveau: aldus zijn wij beperkt tot de stijgende categorieën. Vervolgens kan men stellen dat de stijging in beide proefgroepen afzonderlijk significant of quasi-significant moet zijn. Als derde criterium kan men stellen dat de toename zeer sterk moet zijn. Tenslotte kan men als vierde criterium stellen dat de categorieën met de grootste kans meer dan gemiddeld de verdere motivering moeten zijn van de stijgende categorieën.

Wij constateren dat zodoende alleen de categorieën s (met daarin ook de subcategorie s_{pre} die naar een of andere vorm van zelfbehoud of -beveiliging verwijst), T_x , en C_3 overblijven. Dit betekent dus dat de verlangens — zowel voor zichzelf als voor de anderen — naar geluk en volkomenheid, naar zelfbeveiliging en naar existentiële waarden, vanuit onze gegevens, de meeste kans hebben om tot de ultieme streefobjecten te behoren.

Samenvattend hebben we hoger reeds kunnen besluiten dat de hypothese

der fundamentele behoeften globaal genomen ondersteund wordt. De inhoud van een tweede, een "dieper" niveau wordt meer gedomineerd door de verlangens naar positieve gevoelstoestanden ("geluk, het aangename, voldoening") en het bereiken van een ideaal van menselijke volkomenheid. Men wil zich affirmeren en men is tevens bevreesd voor een verzwakking van zijn persoon. Ook de existentiële waarden komen meer naar voor. Tenslotte wil men dat "de anderen het eveneens goed hebben". Naast deze trend van meer fundamentele strevingen is er evenwel in de gegevens een opmerkelijke categorie van reacties (F_{val}) die als het ware ervoor waarschuwt dat niet alles te herleiden valt tot enkele fundamentele strevingen en dat bepaalde betrachtingen ook beleefd kunnen worden als doel op zich.

REFERENTIES

- ALLPORT, G.W. The trend in motivational theory, *American Journal of Orthopsychiatry*, 1953, 23, 107-119.
- CATTELL, R.B. The dynamic calculus. A system of concepts derived from objective motivation measurement. In G. LINDZEY (Ed.), *Assessment of human motives*. New York: Rinehart, 1958.
- FREUD, S. *Instincts and their vicissitudes (1915)*. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol XIV, p. 117-140. London: The Hogarth Press, 1957.
- MASLOW, A.H. *Motivation and personality*. New York: Harper & Row, 1954.
- MOORS, S. *De invloed van twee verschillende instructies op de inhoud en het tijds-perspectief van zinsaanvullingen*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Universiteit Leuven, 1965.
- MOORS, S. *Inhoudelijke studie van de verdere motivering van bewuste aspiraties. Een onderzoek bij priesterstudenten (2 vols.)*. Niet-gepubliceerde doctoraatsverhandeling, Universiteit Leuven, 1972.
- MILLER, N.E. Learnable drives and rewards. In S.S. STEVENS (Ed.), *Handbook of experimental psychology*. New York: Wiley, 1951.
- MURRAY, H.A. *Explorations in personality. A clinical and experimental study of fifty men of college age (7th ed.)*. New York: Oxford University Press, 1963.
- NUTTIN, J.R. *Théorie de la motivation humaine: du besoin au projet d'action*. Paris: P.U.F., 1980a.
- NUTTIN, J.R. *Motivation et perspectives d'avenir*. Leuven: Leuven University Press 1980b.
- TOLMAN, E.C. *Purposive behavior in animals and men*. New York: Century Company, 1932.
- TOLMAN, E.C. A cognition motivation model. *Psychological Review*, 1952, 59, 389-400.
- TOLMAN, E.C. Principles of performance. *Psychological Review*, 1955, 62, 315-326.

Kerkweg 8
3041 Pellenberg

Received February 1980